Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Kino Sloboda

Adin Ljuca

“Halo?”, javio se Saša.

“Halo, ovdje Adin, halo…”, pokušao sam nadglasati buku tramvaja koji je upravo prolazio kraj govornice.

“Adine, čovječe, ti si živ?! Živ si, jebo te, živ! Odakle zoveš?”

“Iz Zagreba.”

“Ama, jasno mi je da zoveš iz Zagreba. Kako si se izvukao? Mislio sam, čovječe, da si mrtav. Znam tačno gdje si bio, vidio sam na vijestima… Gdje se tačno nalaziš?”

“U govornici.”

“Pa nije, bolan, u Zagrebu jedna govornica! Gdje si sad?”

“Ne znam.”

“Pogledaj oko sebe, reci mi šta vidiš, neki natpis ili… ”’

“Kino Sloboda.”

“Dobro. Slušaj me: odmah sjedaj na devetku i kreći u smjeru Ljubljanice. Ja ću te čekati na Selskoj, to je predzadnja stanica.”

Sjedili smo u stanu kod Ružice, Sašine prijateljice, pokušavajući amortizirati prve dojmove. Saša je prije mjesec dana, uz pomoć filmskih trikova i crvenog križa, uspio nekako pobjeći iz opkoljenog Sarajeva. Za tih mjesec dana u Zagrebu, fizički se poprilično oporavio. Ja sam prije mjesec dana dobio granatu direktno u rov, ali nekim čudom nije me zakačio ni jedan geler. Zato mi je detonacija propuhala mozak u lobanji, koštanu srž u skeletu i dušu u ovih pedesetak kila na koje sam spao. Mjesec dana mi je trebalo dok sam se s uputnicom na kliniku Rebro dokoprcao do Zagreba. U glavi sam imao crnu rupu od detonacije i sedativa. Na Rebro me nisu htjeli primiti ni sa uputnicom. Na prijemnom odjeljenju, medicinska sestra mi je rekla: “Mi vas, Muslimane, kruhom, a vi nas, Hrvate, kamenom!” Uopće se nisam uzrujavao. Sve mi je bilo svejedno. Jedino što sam htio, bilo je da odem u pizdu materinu iz tog rata. Smrti se više nisam bojao. “Neka me pregazi tramvaj – u redu. Neka mi padne saksija na

glavu – jeste apsurdno, ali i to je u redu. Ali da me neko kolje ili da me granata raznese, to ne. Ta zaboga, već je kraj dvadesetog stoljeća, u svijetu se umire od side, a kod nas od noža, kao u srednjem vijeku."

Kontao sam šta mi je činiti. "Ovo Rebro je veliko, mora biti i neki doktor Musliman." Išao sam od vrata do vrata i čitao imena liječnika. Prvi put u životu nisam tražio čovjeka, već muslimana. Brzo sam naišao na jedna vrata na kojima je ime doktorice bilo muslimansko. Pokucao sam i imao sreće – zatekao sam je u ordinaciji. "Vi ste ta i ta?", rekao sam ime sa vrata. "Da, izvolite." Ispričao sam joj svoju priču i doktorica se rasplakala. Onda je ona meni ispričala svoju. Godinama već radi na Rebru, inače porijeklom je iz Mostara. Pričala mi je o svojoj jedinoj sestri, koja je u Mostaru i koja… Ali ja nisam bio sposoban za plakanje.

Rekla mi je: "Napravit ćemo sve potrebne pretrage, uključujući i CT, jedino ne znam kako ću te smjestiti u bolnicu."

"Nije potrebno. Imam gdje spavati."

Nekoliko dana me je vodila za ruku po bolnici, od specijaliste do specijaliste. Na kraju mi je saopćila: "Tvoje zdravstveno stanje će se poboljšati. U budućnosti bi jedino mogao imati problema sa pamćenjem. Ne znam kako bih ti to rekla, ta detonacija ti je izbrisala određena mjesta u mozgu i više, vjerovatno, nećeš biti sposoban da učiš i pamtiš kao prije."

"To je dobro. Ima puno stvari koje bih želio zaboraviti", pokušao sam se našaliti. Ja inače s tim svojim spretnim formulacijama počesto znam ispasti dojmljivo glup.

Kasnije tog istog dana, na ulici sam nabasao na jednog znanca iz Sarajeva koji mi je rekao da je i Saša u Zagrebu i dao mi je broj na koji ga mogu dobiti. Odmah sam ga nazvao. Čim smo se našli i sredili prve dojmove, Saša je izvukao štos papira sa pjesmama koje je pisao u Sarajevu. Čitao sam jednu za drugom. Bile su o ubijanju i mržnji, ali bez traga zla i mržnje.

"Imaš li ti kakvih pjesama?", upitao me je.

"Ja sam bio u rovu, a tamo mi nije bilo do poezije", govorio sam izvlačeći iz zadnjeg džepa farmerki jednu jedinu pjesmu koju sam imao i koja mi se sama složila u glavi u autobusu, na jednoj od trasa po ratom raščerečenoj Bosni, na tzv. *koridoru spas*a ili bolje rečeno *divokozjoj stazi* spasa. Pružio sam mu na četvrtinu presložen papir.

Čim je pročitao, počeo je da skače po stanu, da me grli i čestita. Bio sam iznenađen njegovom reakcijom. Pohvale su mi prijale, iako sam bio svjestan da je Sale uvijek bio sklon pretjerivanju. Zgrabio je telefon, značajno me pogledao i počeo okretati broj. Kad mu se s druge strane neko odazvao, rekao je: "Tomaž, slušaj kako se pišu pjesme." Smjesta je počeo čitati moju pjesmu u telefonsku slušalicu. Valjda mu je glas s druge strane rekao da je pročita ponovo, pa je pročitao još jednom. Nakon toga, Saša je minutu-dvije šutio i slušao svog sugovornika. Onda mu je rekao: "Ok, poslat ću ti to sutra", konačno se pozdravio i položio slušalicu. Još dok su razgovarali, pretpostavio sam da bi to mogao biti poznati pjesnik iz jedne od novonastalih balkanskih državica.

“Rekao mi je da mu tu pjesmu fotokopiram i odmah pošaljem. Tomaž za par dana ide u Njemačku, na nekakve literarne susrete. Tu pjesmu hoće da prevede i tamo pročita”, prepričavao mi je Saša.
Ispostavilo se da nisam samo ja bio taj koji je htio nestati bestraga. Htio je to i Saša. U Zagrebu nije bila baš najprijatnija i najprijateljskija atmosfera. Prijetila je opasnost da nas na ulici uhvati policija, presvuče u uniforme i vrati u Bosnu u rat. Ali ni otići se više nije moglo tek tako. U to vrijeme hrvatska pogranična policija vraćala je s granice sve za rat sposobne muškarce koji nisu imali specijalnu dozvolu za izlazak, a zapadni svijet se već opametio i prestao primati bez vize ljude sa pasošima raspadajuće zemlje. Istok je, po običaju, kasnio za Zapadom. Mogli smo birati između Mađarske, Rumunije, Bugarske, Čehoslovačke, Poljske, da dalje ne nabrajam. Dogovorili smo se da idemo zajedno, ali Sale je insistirao na Krakovu, a ja na Pragu.

„Ama, kakav te Krakov spopao?!”

“Znaš li ti, čovječe, ko je sve tamo studirao?”, pa krenu nabrajati: te Tesla, te Andrić, te ovaj, te onaj…

“A znaš li ti kakvo pivo imaju u Pragu, i kakve žene?”

Morali smo se brzo odlučiti, u Zagrebu nam je doslovno počelo gorjeti pod nogama. Izabrali smo Prag. Više se ne sjećam zašto, ali putovali smo odvojeno: Saša je otputovao avionom, preko Beča, a ja vlakom, dva dana poslije, preko Budimpešte. Bio sam sâm u kupeu. Negdje kod mađarske granice, probudio me je kondukter i rekao: “Gospodine, probudite se. U kupeu pored vašeg su rumunski šverceri. Ako primijete da spavate, pokrast će vas.” Rekao sam: “Hvala na upozorenju, ali ja nemam ništa što bi mi mogli ukrasti.” Gledao sam u svoju torbicu. U njoj sam imao par čarapa, gaća i nekoliko knjiga pjesama koje sam budzašto kupio u Zagrebu – knjige srpskih i bosanskih izdavača su takoreći dijelili džabe, naročito one pisane *ćirilicom*. Jedino sam morao paziti na pasoš, što je bilo gotovo smiješno. Putovao sam sa pasošem države koja de facto više nije postojala, ali koja se još uvijek nije prestajala raspadati u krvi. Njeno raspadanje mi je ličilo na metastazu u kojoj patogene ćelije proždiru zdrave i nastavljaju se nekontrolirano razmnožavati, sve dok konačno i one same ne pocrkaju s umirućim organizmom. Fuj!

Vrata kupea otvorio je omaleni pijani Rumun. Nešto je promrljao, iz čega sam skužio da traži cigaretu. Sâm sam izvadio jednu iz kutije i pružio mu je, što inače ne činim. Nisam htio da mi on svojim prstima dira cigarete, osjećao sam prema njemu, onako pijanom i neurednom, gađenje. Otišao je. Desetak minuta kasnije, ponovo se pojavio tražeći još jednu cigaretu. Rekao sam: “Ne!” Tad je primijetio moju bocu s vodom, koja je stajala na stoliću ispod prozora. Sjeo je preko puta i čilo uzviknuo: “Votka!” Boca je bila od bezbojnog stakla i bez etikete. “Nije votka, kretenu, a nisam ti ni rekao da možeš sjesti.” Nije me razumio, ili se možda samo pravio. Svejedno. Ponovio je “Votka!” i posegnuo rukom za bocom. Skočio sam, ščepao ga za vrat i, izbacivši ga iz kupea, napucao ga nogom u guzicu.

Jest da sam imao svega pedesetak kila žive vage, ali u to vrijeme sam u sebi imao još i 250 kila ludila pride. A ni taj tip nije bio puno teži od mene, šaka jada. “Ako se vrati s pajdašima, dat ću im staklenu votku po glavi”, mumljao sam bijesno u sebi.

Tip se nije vratio. Umjesto njega, u kupe su uskoro ušli čehoslovački carinici. Pijane švercere iz susjednog kupea ostavili su na miru, ali zato su mene, sa problematičnim pasošem i sumnjivo malom prtljagom, izveli iz vlaka. Odveli su me u carinarnicu, odnijeli pasoš na kontrolu i ostavili me čekati u prljavom hodniku s prozorom na kojem su bile rešetke. Nisam se previše uzrujavao, najvažnije u tom trenutku mi je bilo da se na hodniku moglo pušiti i da sam imao dovoljno cigareta. Rekao sam im: “Otići će mi vlak.” A oni: “Doći će novi.” “Sva sreća, braća Slaveni, pa se razumijemo”, pričao sam sâm sa sobom pušeći i šetkajući se gore-dolje po hodniku. Konačno su me pozvali unutra na ispitivanje. Na pitanje: “Svrha putovanja?”, odgovorio sam lakonski: “Turizam!” Nakon dva-tri sata su me zaista pustili, a uto je došao i slijedeći vlak za Prag. Na rastanku me je jedan od carinika čak potapšao po ramenu i vrlo ljubazno pozdravio.

Oko pola pet ujutro, stigao sam na glavnu željezničku stanicu u Pragu. U Zagrebu mi je jedan tatin prijatelj platio voznu kartu za Prag u jednom smjeru i dao mi još 300 DM, da mi se nađe. U džepu sam, ko zna otkud, imao i tridesetak čehoslovačkih kruna u kovanicama. Od Saše, koji me je trebao dočekati na stanici, nije bilo ni traga. Kasnio je, po svom starom običaju. Nisam znao šta da radim, pa sam za siću kupio limenku piva. Bio je to Staropramen za 25 kruna. Saša se pojavio tek u devet. On je, inače, razmišljao vrlo brzo, uvijek brže od drugih ljudi, i umio je vidjeti po nekoliko poteza unaprijed, ali je zato sve tzv. normalne svakodnevne stvari obavljao sa velikim zakašnjenjem. I dozlaboga šeprtljavo. Njega je, po prethodnom telefonskom dogovoru, prije dva dana dočekala moja prijateljica Jířina, lijepa i poduzetna Čehinja, koju sam u predratna vremena upoznao na Jadranu. Da nje nije bilo, ne znam šta bismo. Nikoga drugog u Pragu nismo poznavali. Smjestila nas je u bivši studentski dom koji je, nakon pada komunizma, zakupila i preuredila u hostel. Jířina nam je dala na tjedan besplatnu dvokrevetnu sobu s doručkom i besplatnim korištenjem telefona, da možemo preko novinskih oglasa tražiti sobu u najam.

Nakon četiri-pet dana, našli smo jeftinu sobu kod bivšeg gimnastičara, nekadašnjeg vrhunskog sportiste, a tadašnjeg fizikanera na građevini i alkoholičara. Gazdu smo od milja zvali Bohuš. Bio je dobrodušan, ali u pijanom stanju nepodnošljiv. Stan je bio depresivan, gazda očajan, a nas dvojica doslovno izbezumljeni od svojih ratnih i izbjegličkih užasa. Gazda za nas nije imao posteljinu, a mi nismo imali novca da je kupimo. Osim toga, u stanu je bila samo nekakva stara poluatomatska, bolje rečeno ruč na, vešmašina koju smo Saša i ja odmah prozvali “perestrojka”. Takvo čudo od tehnike dotada nismo vidjeli. Mogla je, eventualno, dobro poslužiti još samo kao eksponat u nekom tehničkom muzeju. Jednom sam u njoj pokušao oprati ono malo bijelog veša što sam imao: požderala mi je dvije potkošulje. Bio sam načisto popizdio i otada je više nisam ni probao koristiti. Problem nam je opet riješila Jířina, odnosno njen muž. Njen muž je bio doktor u ogromnoj prigradskoj bolnici, nedaleko od našeg kvarta. Predložio nam je: “Najjednostavnije će biti da po poste ljine dolazite kod mene u bolnicu. Budući da često imam noćne službe, redovno dobijam čiste posteljine. Dat ću vam svakom po komplet, svaki tjedandva ćete mi vraćati prljave i dolaziti po čiste. Ne morate ništa kupovati, niti se zafrkavati sa pranjem i peglanjem.” Tako je i bilo. Tu godinu što smo stanovali kod Bohuša spavali smo u posteljinama na kojima je indigomodrom bojom bilo otisnuto ime bolnice, pečat i broj posteljine. Te godine sam pisma izbjeglim prijateljima po bijelome svijetu započinjao rije čima: “Ova sedmica mi započinje sa brojem 7 (Kukoč)...” Ili: “Ove sedmice se budim sa brojem 5

(Sretenović)…”

Upisali smo se na vrhunski i stravično skupi akademski tečaj češkog jezika, koji su pohađali pretežno strani postgradualni studenti. Naravno, primili su nas besplatno, kao osobe sa ratnog područja. Već nakon par sedmica sam morao napustiti kurs da bih se mogao zaposliti. Posao sam našao u radionici kožne galanterije. Svaki dan sam stajao po osam sati uz kožarski stroj, birajući kože određene kvalitete i debljine, te od njih krojio i izrezivao dijelove za tašne, ruksake, novčanike i slične pizdarije. Budući da je koža skupa, strogo se vodilo računa da bude što manje otpadaka. Svaka greška se odbijala od plaće koja je bila za trećinu manja od mjesečne školarine za tečaj jezika koji sam zbog tog posla morao napustiti. To je bilo za “bogu plakati”: onakva škola! Saša je imao minimalnu rezervu novca, a povremeno bi ga se sjetio poneki prijatelj i poslao mu koju marku. Meni nije imao ko. Putovao sam tako svaki dan s jednog na drugi kraj Praga, od stana do radionice i nazad. Sat do posla, osam i po sati na poslu. I opet natrag. U sredstvima gradskog prevoza učio sam napamet češke riječi iz džepnog rječnika. Kod kuće sam se pokušavao odmoriti, ali izležavanje u depresijama nije baš najbolji odmor. Ponekad sam pokušavao sastaviti pjesmu. Saša je za to vrijeme nastavio pohađati tečaj, zatvarao se u stanu, štrebao i ludio za djevojkom koja mu je ostala u opkoljenom Sarajevu. I naravno, pisao je pjesme. Kako smo tek bili došli u Prag, nismo još znali da smo se obreli u gradu sa najvećom specijaliziranom slavenskom bibliotekom na svijetu. Nismo imali šta čitati – pa smo pisali. Jednog dana Sale mi je izložio jedan od svojih mnogobrojnih *genijalnih* planova: “Budući da nemamo šta čitati, jedan dan ja moram napisati pjesmu, da ti imaš šta čitati, a drugi dan ti moraš napisati pjesmu, da ja imam šta čitati.”

Da skratim: izjedali su nas stravična besparica i čamotinja, a bili smo mladi i željni svega. Sale je neprekidno nešto predlagao. Na primjer: kako da se dva momka što bolje provedu za što manje para. “Našao sam latinoamerički noćni klub. Upad je 15 kruna, pivo 10. Odemo posljednjim metroom u grad, u klubu smo u ponoć. Platimo ulaz. Svakih sat vremena popijemo po jedno pivo, plus po kutija cigareta što ispušimo – i tako do pet ujutro, do prvog metroa, neće nas izaći ni po sto kruna!” “Ali otkud nam po sto kruna?”, pitao sam. Ili kad sam se jednog dana izgnjavljen vratio sa posla, dočekao me je na vratima: “Imam plan! Sad ćemo nas dvojica lijepo napisati pismo Tomažu. Kad sam ga zvao iz Zagreba, sâm se ponudio da mi pošalje nešto para, za prvu pomoć u izbjeglištvu. On mi je prijatelj. Uostalom, zna nas obojicu, sjećaš se samo koliko mu se svidjela tvoja pjesma. Zna u kakvoj smo situaciji, bla, bla… bit će dovoljno da mu samo između redova naznačimo, bla, bla…”

“Sale, nemoj to raditi.”

“A što da ne? On je slavan i bogat. Prijatelj mi je.”

“Novac nećeš dobiti, a izgubit ćeš prijatelja.”

“Kako ti to možeš znati, kad ga ne poznaješ?”

“Pa čitao sam ga. Znam taj tip ljudi.”

“De, Adine, nemoj me, bogati, zajebavati. Nisi baba gatara.”

Saleta sam znao godinama. Uvijek je htio da se sa mnom posavjetuje, ali nikad nije poslušao moj savjet. Osim jednom – da odemo iz Zagreba u Prag, a ne u Krakov. Ja nisam imao volje za te uzaludne rasprave s njim i završio sam riječima: “Piši mu što god hoćeš, samo mene ni slučajno nemoj spominjati.” Kad sam se nakon nekoliko dana vratio s posla, u stanu sam zatekao potpuno očajnog Sašu. Pušio je i nervozno hodao, gotovo plačući.

“Šta se dogodilo?”, upitao sam ga užasnut, strepeći od loših vijesti iz Bosne.

“Ništa”, rekao je.

“Nemoj me levatiti, šta je bilo?”

Još malo se nećkao i onda mi je pružio razglednicu iz Ljubljane koju je tog dana primio. Bila je od Tomaža.

“Ama, jebo te to, ja sam se uplašio da se stvarno nešto dogodilo.”

“Pročitaj šta mi je napisao!”

“Šta imam čitati, čovječe, šta si očekivao?”

Tomaž mu je pisao u stilu kako ga razumije, kako i on sam zadnjih mjeseci ima problema… sve same trice i kučine. Jedino što je od sadržaja na poleđini razglednice bilo napisano jasno i bez uvijanja, bilo je, da treba započeti raditi na novoj zbirci pjesama, za koju je dobio nekakvu stipendiju, ali da se ne može odlučiti gdje da je ide pisati: u Barcelonu ili u Prag… pa, kao, pita Sašu, šta ima u Pragu…

“Sale, to me ne zanima. Nemoj mi se jadati. Bježi mi s očiju, da te ne gledam takvog. Ja ne mogu sebi dozvoliti luksuz da se sjebavam zbog takvih stvari.”

Naredna dva-tri dana Sale je zbog toga bio bolestan, a ja sam ga nemilosrdno ignorirao. Četvrti ili peti dan, kad sam se vratio kući s posla, dočekao me je na vratima sa širokim osmijehom i maltene plehmuzikom.

“Ooo, dragi Adine, pa gdje si ti? Ja sam nam pripremio malo sijelo, a tebe nigdje, da nisi našao kakvu u toj svojoj kožari?”

S pika sam znao da je napisao dobru pjesmu, samo još nisam znao o čemu i koliko je dobra. Dopratio me je do kuhinje. Na stolu je stajao serviran tanjurić, na njemu dva, na kriške izrezana paradajza, ona skupa i lijepa, bez okusa, žilavi poput gume. Na tanjuriću je ležao i komadić balkanskog sira, lijepo izaranžiran na šnitice. Pored je stajala pljoskica od 3 deca nekakve jeftine moravske šljivovice.

Sjeo sam i rekao: “Hajde, pokaži mi šta imaš.”

Slabo pamtim i vlastite stihove, ali ta pjesma, sastav ljena od nekoliko praških slika i situacija kroz koje smo zajedno prolazili, odmah mi se urezala u pamćenje. Od prvog stiha obraćao se svom prijatelju koji se dvoumio da li da ode pisati svoju novu zbirku pjesama u Prag ili u Barcelonu: *“U Pragu možeš vidjeti ekskurziju slijepaca kako bijelim ticalima premjeravaju elokvenciju turističkog vodiča: gotičke portale, baroknu*

svedenost volumena…" U Pragu se također može vidjeti kako: "*U latinoameričkom noćnom klubu, kraj pijanih Kečua poleglih po stolovima, oko pola četiri, tonu u beznađe praške djevojke kao bosanski gradići na radijskim vijestima…*" Ukratko, čovjek u tom Pragu može vidjeti svašta, samo ako to stvarno želi – pa makar bio i slijep. Na kraju pjesme mu Saša ipak savjetuje da ostane kod kuće.

"Šta misliš, da mu pošaljem tu pjesmu?"

"Pošalji – i neće ti se više nikada javiti", odgovorio sam.

Pjesma je poslana, odgovor nikad nije stigao. Uostalom, ubrzo nakon toga promijenili smo i adresu. Odselili smo se od našeg Bohuša. Otišli smo iz stana koji nije bio bolnica, ali je bio ludnica. Odselili smo se iz danâ u kojima smo noću bježali u snove, ušuškani u posteljine i jastučnice s otisnutim indigomodrim imenom bolnice i brojem.

Promijenili smo stan i kupili nove posteljine.

(2005)

© 2013 Adin Ljuca

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.